

den rysliga

Fritänkaren

Nr. 70 September 1998

Sjätte årgångens nummer 9.

Innehåll :

Den svenska utbildningskatastrofen	2
Clintons bedrövlige stinkbomber	4
Sveriges bästa deckare	5
Shakespearedebatten (del 14) :	6
1. John Bede ändrar mening	6
2. Vad sonetterna avslöjar	7
Beethovens sonater, del 9 : Waldsteinsonaten	10
Om melodins huvudroll i musiken, av Henri T. Laurency	12
Filmer	12
Kulturkalender, september 1998	14
<i>Europa :</i>	14
Europeisk turné, del 6, med doktor Sandy	14
Den rysliga resan till Ryssland - en rysare (del 2)	17
<i>Indien & Tibet:</i>	19
Ödesresan, del 10	19
Angående Kashmir	22
Expedition Tibet maj '97, del 14	22
Angående folkmord	23

Fritänkaren är en alternativ oberoende kulturtidskrift för mest litteratur, musik och film men ägnar sig även gärna åt religion, politik och resor i avsikten att pejla de stora djupens underströmmar i världen och hålla koll på dem som ett slags spirituellt världsbarometer.

Den beräknas utkomma med 10 nummer årligen på svenska samt 2 på engelska.

Den har inga andra inkomster än sina prenumeranter.

Redaktion : Musikern C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 41461 Göteborg, tel. 031-247887.

Postgiro : 621 39 94 - 4 ("Fritänkaren", C. Lanciai)

Årsprenumerations: 200 kr (även i Danmark och Norge)
(i Finland: 150 mk)

Tvåårsprenumerations : 300 kr

Redaktionsslut för detta nummer : 29.8.1998

Copyright © C. Lanciai med medarbetare

Letnany 66

Den svenska utbildningskatastrofen.

Några goda föräldrar chockerades härom sistens av vad deras barn blir utsatta för i skolan. Inte nog med att rektorn på fullt allvar menade, att litet mobbning i skolan bara gör gott, då det bara är bra att barnen tidigt blir härdade inför trycket av samhällets nödvändiga stress. I stället för undervisning utsattes barnen för tekniska specialarbeten genom datorer och *Internet*, genom vilket de exempelvis skulle ta reda på vilka tider en viss klinik i Rättvik hade öppet på dagarna och andra dylika maximalt irrelevanta uppgifter för elever i Skåne, vilka voluminösa specialarbeten av uteslutande meningslösa uppgifter erhållna genom *Internet* sedan kopierades och trycktes upp på skolans bekostnad i en volym för varje elev; medan fröken exempelvis inte kunde lära sina elever vad Sveriges landskap hette, då hon aldrig fått lära sig detta i skolan själv.

Dagens svenska skola borde döpas om från den anrikt klingande beteckningen *Folkskola* till vad det idag egentligen mest bara är: *Barnförvaringsanstalt*.

Vad i all världen har då hänt med det svenska skolsystemet, som ännu på 50-talet hörde till världens högst utvecklade och bäst fungerande? Jo, vad som hände var att Olof Palme i början på 60-talet blev utsedd till skolminister av statsminister Tage Erlander. Denne Olof Palme hade varit i Amerika i slutet av 40-talet och där fått inspirerade idéer av de amerikanska skolreformerna till att efter amerikanskt mönster även reformera skolan i Sverige. Sin idealism blint trogen struntade han därmed totalt i att beakta de amerikanska skolreformernas negativa effekter. När han som skolminister satte i gång med att reformera den svenska skolan började han med att skrota hela systemet för att kunna bygga upp sin socialistiska idealskola från ingenting. Sin idealism blint trogen struntade han därmed totalt i att beakta alla fördelarna med det högt utvecklade och väl fungerande svenska skolsystemet. Han gick till väga enligt samma princip som de stora stadssanerarna på 60-talet, som utplånade hela Stockholms levande och charmfulla centrum för att få bygga fyrkantiga höghus enligt den maximala sterilitetens ideal.

Det första som skrotades i det svenska skolsystemet var Johan Ludvig Runeberg. Denna omhuldade skald skrotades med den förevändningen, att det inte kunde betraktas som demokratiskt att elever *måste* läsa klassisk svensk litteratur i skolan. Alltså inleddes den gradvisa skrotningen av det svenska språket, då språklig idealism och språkvård inte längre var att betrakta som demokratisk enligt den socialdemokratiska regimens tolkning av detta begrepp. I själva verket var det väl så, att regeringen inte längre ansåg Runeberg förenlig med socialistisk ideologi.

Därpå skrotades folkskolans morgonsamlingar. Religion var ju heller inte längre förenlig med socialistisk ideologi, och morgonsamlingarna ansågs ha en religiös tendens - de kallades ju *morgonbön*. Därvid förbisåg man totalt morgonsamlingarnas praktiska nytta i det att eleverna från dagens början inriktades på koncentration inför dagens studiearbete. Men i skolminister Olof Palmes nya skola var koncentration inte längre nödvändig.

Det visade sig när han skrotade betygen och studentexamen. Vem som helst kunde nu plötsligt gå ut skolan utan att ha lärt sig någonting. Det var inte längre nödvändigt att lära sig läsa, skriva och räkna, för man fick ju ändå inte betyg för någonting, och man fick examen ändå. Denna reform var det mest demokratiska man

kunde åstadkomma, för den innebar ju, att inga elever blev bättre än den sämsta. Här övergick skolan från att vara ett utbildningsforum till att bli en ren barnförvaringsanstalt.

De som blev lidande var lärarna och de elever som ville lära sig någonting. All lärarnas energi måste hädanefter gå åt till att bekämpa elevernas fullständiga frihet till anarki och till att försöka hålla ordning på klasser som från högsta ort befriats från all skyldighet till ordning. Och i denna villervalla hade ingen tänkt på att på något sätt skydda de elever som gick i skolan för att få lära sig någonting från att bli mobbade av majoriteten av dem som bara gick i skolan för att få begagna sin frihet till att inte behöva lära sig någonting.

Den som skriver detta hörde själv till de elever som under 60-talet avbröt sin skolgång i Olof Palmes Nya Gymnasium, årskurs ett, emedan han såg detta avståndstagande från svensk socialistisk skolutbildning som sin enda möjlighet till att lära sig någonting. Han var mest intresserad av människan och ville därför helst studera historia och religion, som utgjorde all människans bakgrund, men båda dessa ämnen var skrotade av Olof Palmes nya hyperdemokratiserade skola, då ju sådana ämnen var oförenliga med socialistisk ideologi, utom givetvis i tillrättalagda former.

Vad hände med den svenska skolan sedan? Efter nivelleringen av folkskolan och gymnasiet var det högskolans tur. I den engelska språkutbildningen i universitetets humanistiska fakultet skrotades all undervisning i Shakespeare. Mer och mer skrotades efter hand. I mitten av 90-talet hade man nått så långt, att det förelåg ett förslag om att skrota och lägga ner hela skolan. Tydligt hade all utbildning upphört att vara ändamålsenlig.

Ändå är just utbildning det viktigaste som finns. Ett samhälle kan bara existera om dess utbildningssystem fungerar. Det enda alternativet är självdestruktiva diktaturer. Inte en enda sådan har under 1900-talet visat sig vara rolig i längden. *Är den svenska regeringen medveten om, att utbildning faktiskt är en mänsklig rättighet, som till och med finns uttryckt i FN-stadgan för mänskliga rättigheter?*

Jag tillåter mig då en jämförelse mellan dagens skola, där en rektor betecknar mobbning som uppbyggligt och där en fröken inte kan undervisa sina barn i svensk geografi, och min barndoms skola, där mina lärare rigoröst drillade in i oss hela den svenska grammatiken redan i tredje klass, eftersom lärarna ansåg det nyttigt för oss för framtiden att kunna detta redan på ett tidigt stadium. Bland generationen före min träffar jag fortfarande ofta människor, som älskade att gå i skolan bara för att de fick lära sig någonting där. Det rådde aldrig disciplinproblem på den tiden, ty då var det tillåtet för lärarna att undervisa i nyttig kunskap; och om undervisad kunskap är nyttig tycker eleverna om att få den och tar de tacksamt emot den och stimuleras därvid både till uppmärksamhet och nyttig koncentration.

Beträffande Olof Palme och hans förehavanden för att förverkliga sina ideal, så har vår kollega mitt i de nordirländska bombkrevaderna, John Bede, vissa synpunkter. Han skriver:

"Ni har i Sverige aldrig gjort upp med ert förflutna. Det fanns talrika nazister mest i Norge och Sverige i Skandinavien under kriget, men norrmännen gjorde upp med sin Quisling och med Knut Hamsun. Svenskarna gjorde aldrig upp med sina nazister. I bästa fall gjorde de upp med sig själva. En av dessa var Ingmar Bergman.

Men Sven Stolpe och Sven Hedin gjorde det aldrig, om dock Sven Stolpe bytte läger 1944. Det gjorde även Olof Palme med hela sin familj. Hans moders baltiska familj Knierim var nazister, och hans egen morbror hade tvåaffärer i Auschwitz. 1944 var det opportunt för dem att byta läger, och de blev alla plötsligt socialister, tagandes parti för Stalin, då ju denne skulle segra. Detta tyckte sedermera Olof Palme aldrig om att tala om.

Men den Palmeska opportunismen förnekade sig aldrig. Han började i Högerpartiet, men då han såg att han aldrig skulle få någon makt genom det sadlade han om och blev socialdemokrat. Det märkliga är att Tage Erlander aldrig genomskådade honom utan lät honom bli statsminister, fastän hans chefsideologer var Marx och Lenin, definitiva förespråkare för diktatur. Men många svenska socialdemokrater var emot att han blev statsminister och hade goda skäl till det

Sverige har aldrig gjort upp med sina diktaturlakejer. I Finland var rådde det andra förhållanden, där var också många nazister, men Finland hade inget val, då Ryssland tvingade Finland till krig, och då endast Tyskland kunde hjälpa Finland. Och Mannerheim vägrade utlämna en enda jude till Tyskland och vägrade även delta i belägringen av Leningrad.

Bäst står sig Danmark i Skandinavien. De hade Kaj Munk, Nordens största martyr i motståndet mot varje form av diktatur.

Jag vet att detta är kontroversiellt, och du behöver inte publicera det i din sårbara tidning, men om du gör det tar jag allt ansvar på mig, en protestantisk katolik i Nordirland.

John Bede."

Ordet "diktaturlakejer" ger en då aktuella associationer till Göran Perssons utomordentliga beundran för den kinesiska diktaturens exemplariska stabilitet. I år har det äntligen blivit känt hur Erlander-regeringen 1968 munkavlade Folkpartiets Sven Wedén och hans förslag, att Sverige skulle öppet tillkännage sin solidaritet med demokratirörelsen i Tjeckoslovakien, med den fabricerade lögnen, att Tjeckoslovakien inte ville ha moraliskt stöd utifrån.

Och hur långt tänker den fortsatta "demokratiseringen" av det svenska skolsystemet gå? Tänker vi fortsätta följa Amerikas idealiska skolexempel, där eleverna till slut tar skjutjärn med till skolan och skjuter ner både lärare och klasskamrater?

Finns det då inget hopp för den svenska skolan? Jo, lyckligtvis finns det alternativ, som Waldorfskolan och katolska skolor i åtskilliga städer och även andra friskolor och privatskolor. Det är mycket möjligt att sådana skolor som står utanför det statliga skolsystemet är det enda hoppet för Sveriges framtida utbildning.

Clintons bedrövliga stinkbomber.

Fransmännen har alldeles rätt: Det är bara smaklöst av omvärlden att rota i presidentens privata såpoperor. Men när han försöker lägga ut rökridåer för dessa och avleda uppmärksamheten från sin billighet med att huvudlöst gå och bomba främmande länder, så gör han tyvärr bort sig. Saken blir inte bättre av att det sedan

visar sig, att den bombade terroristfabriken i Khartoum för kemiska massförstörelsevapen visade sig vara en vanlig fabrik för mediciner. Vita Huset har påstått sig ha bevis för att det verkligen var en fabrik för kemiska massförstörelsevapen, men dessa bevis har Vita Huset inte velat visa offentligt. Som prejudikat för dessa bombräder har Clinton åberopat president Reagans terrorbombning av Libyen april 1986, ett precis lika huvudlöst anfall enligt principen "skjut först och fråga sen", enligt Reagan en hämndåtgärd för att en amerikansk förläggning sprängdes i Tyskland, vilket man inte ens hade bevis för att hade utförts av libyer - ett ytterst farligt prejudikat för Bill Clinton att så häpnadsväckande omdömeslöst stödja sig på. Amerikas mest sålda docka har i dessa dagar också varit en Clinton med neddragna byxor och vita kalsonger med röda små hjärtan.

Då är spanjorerna klokare, som i stället för att kasta bomber i onödan kastar tomater. De har en särskild dag i året, den 26 augusti, då alla får kasta så mycket tomater på varandra som de vill. Ingen kommer undan det totala blodbadet i renaste ketchup. Gatorna rinner av rödaste sörja, och alla mänskorna frossar i den totala röda aggressionen.

Varför inte organisera litet sådana välbehövliga sätt att avreagera sig på mot Clinton, Helmut Kohl, som inte fattar när det är bäst för honom att sluta som prima ballerina, och andra politiker, som faktiskt ber om det?

Sveriges bästa deckare.

Man kommer inte ifrån det - Sjöwall och Wahlöö är oöverträffade än idag. I deras thrillerserie om tio romaner står sig alla fortfarande efter 30 år mer än väl. De är skickligt komponerade in i minsta detalj utan onödiga utsvävningar och sådant råsopeplask som Guillou alltid utmärker sig för, deras personteckningar är alltid levande och realistiska och intressanta hur sjuka typer som än förekommer - i sin nästan kliniska frihet från effektsökerier har dessa romaner en nästan dokumentär prägel allt igenom. Och till detta kommer då en bitande träffsäker samhällssatir.

Deras alltid raffinerat inbakta och konstnärligt väl utformade samhällskritik når sin höjdpunkt i den välkända "*Den vedervärdige mannen från Säffle*", även känd som "Mannen på taket", som till och med har filmats med Carl-Gustaf Lindstedt som den odödlige kommissarien Martin Beck. Där kritiseras bland annat förödelsen av Stockholm:

"Under det senaste decenniet hade Stockholms innerstad utsatts för våldsam och genomgripande omvandling. Hela kvarter hade jämnats med marken och nya byggts upp. Stadens struktur förändrades, trafiksystemet bredde ut sig allt mer, och den nya byggnationen präglades minst av allt av någon ambition att skapa en människovänlig livsmiljö men desto mer av ägarnas strävan att till fullo exploatera de dyra tomtmarkerna. I själva stadskärnan hade man inte nöjt sig med att riva nittio procent av bebyggelsen och utplåna hela det ursprungliga gatunätet, utan man hade dessutom våldfört sig på den naturliga topografien.

Stockholms invånare såg med sorg och förbittring funktionsdugliga och oersättliga gamla hyreshus raseras för att lämna plats åt sterila kontorshus, maktlösa lät de sig deporteras till avlägsna sovstäder, medan de trivsamma och livfulla kvarter

där de levt och arbetat lades i ruiner. Innerstaden blev en svårframkomlig och larmande byggplats, ur vilken sakta men obevekligt det nya city reste sig med breda bullrande trafikleder, blänkande fasader av glas och lättmetall, döda ytor av slät betong, kyla och ödslighet."

En beskrivning av Stockholm som mer än väl tål en jämförelse med någon av Strindbergs mest klassiska, om dock med en helt annan intonation.

Och är det en slump, att i Sjöwall & Wahlöös sista roman "Terroristerna" diskuteras just ett mord på statsministern? Och är det en slump att han blev mördad just mitt i detta sköna nya sterila glas- och lättmetallsblänkande Stockholms city?

Shakespeare-debatten (del 14)

1. John Bede ändrar mening.

"Min käre Shakespeare-läsare, Hjärtligt tack för att du sände mig Richard Baines' fullständiga rapport. Som jag inte hade läst den tidigare, framstod den för mig som något av en uppenbarelse. Jag är nu beredd att ompröva Shakespeare-problemet och att ställa mig mera positiv till Christopher Marlowe. Denna rapport kan faktiskt betraktas både som förklaring till hela fallet och som så nära ett bevis för att Marlowe är författaren till Shakespeares verk som man kan komma.

Det förbluffande med denna rapport är dess ondska. Naturligtvis är den partisk. Mr Richard Baines måste ha hatat Christopher Marlowe. Jag upplever honom som en liten obetydlig ämbetsman utan möjligheter till avancemang, fjättrad vid ständig pappersexercis i obemärkthet; så han blir en polisspion och angivare. Hans motivering kan inte bara ha varit att skydda statens säkerhet. Något med Marlowes geni och framgångar måste ha retat honom, kanske Marlowes fräckhet i kombination med någon arrogans och oförskämdhet, men troligast av allt hans oerhörda och hänsynslösa samvetsfrihet. Mr Richard Baines måste ha varit en fullkomlig puritan och en bigott av det värsta slaget för att kunna reagera så våldsamt destruktivt mot Marlowes utmanande fritänkeri som han gjorde. Mr Baines måste ha varit fullt medveten om att hans rapport innebar en fullständigt ödeläggelse av Marlowes karriär och liv, och han måste ha skrivit sin rapport i den definitiva avsikten att just förstöra dramatikers liv.

Naturligtvis måste drottningen, som ju var den högsta beskyddaren och främjaren av teaterkonsten, ha genomskådat Mr Baines' partiskhet och onda avsikter och därav blivit chockerad. Hon kan omöjligt ha godkänt Marlowes arrestering och avrättning. Hon kan inte ha tagit en så fördomsfullt puritansk rapport på allvar. Samtidigt kan hon inte ha ignorerat det faktum, att Marlowes kunskaper i falskmynteri innebar ett latent hot mot statens finanser och en risk som måste elimineras. Antagligen kallade hon direkt på Sir Thomas Walsingham, Marlowes beskyddare, och beordrade honom att göra något åt saken och åtgärda problemet utan att avbryta eller störa Marlowes så lovande bana som dramatiker och poet. Walsingham, som adlades några år senare, måste ha löst problemet till drottningens belåtenhet. I stället för Marlowe fick hon Shakespeare, en skådespelare i Will Stanleys teatertrupp, den sjätte earlen av Derby, kanske den mest inflytelserika

politiska nyckelpersonen i England vid sidan av drottningen som katolikernas ledare och med diplomatiska kontakter över hela Europa, om någonting den perfekte internationelle skuggdiplomaten med möjligheten att presentera nya skådespel under det fläckfria och fullständigt okontroversiella namnet av William Shakespeare.

Jag är med dig, Christian, i din rehabiliteringskampanj för Christopher Marlowe!"

2. Vad sonetterna avslöjar.

Peter Quennell karakteriserar sonetterna som "en flitigt besökt grotta med oräkneliga fotavtryck utanför ingången, vilka visar att många forskningsresande gått in över dess tröskel, men att ingen av dem ännu har kommit ut ur grottan." De 154 sonetterna utgör världslitteraturens svåraste rebus. De berättar en historia, som ingen har kunnat tyda, och varje försök till tydning har bara försvårat tydningen för efterkommande. De kan kanske bara jämföras med Nostradamus verserade profetior, som väckt lika mycket spekulation, men som kunnat tolkas och tydas betydligt lättare än Shakespeares sonetter.

Men om man använder fallet Christopher Marlowe som mall och försöker passa in den i sonetternas knappt skönjbara mysterier är det nästan skrämmande mycket som passar, men ändå långtifrån allt. Sonetternas ytterst personliga och subjektiva drama blir skönjbart men bara diffust i konturerna.

Kan man då åtminstone få svaret på frågan som mest oroar oss här, nämligen vem diktaren egentligen är? Låt oss se efter.

De första sonetterna är de enklaste. Diktaren älskar en ung man, vars skönhet han vill att denne skall bevara åt framtiden genom att skaffa sig en son. De är det renaste och vackraste tänkbara uttrycket för platonisk kärlek när den är som mest konstruktiv.

Sonett 16 avslöjar att det finns ett målat porträtt av mannen. Detta uppslag inspirerade Oscar Wilde till att skriva sin mycket initierade spekulation "*The Portrait of Mr W. H.*" 1888, en uppsats som visar att Oscar Wilde kanske djupare än någon annan försökt sätta sig in i sonetterna men som resultat endast gjort kanske en grovare miss än någon annan: Han vill få Mr W. H. till att vara en fager skådespelare vid namn Will Hughes, som var expert på att spela kvinnoroller. Om ock idén är god så är den dock 100% spekulation om ändå inte helt igenom obefogad.

I sonett 20 kommer Kvinnan in i bilden men tills vidare utan förödande konsekvenser. Men i och med sonett 25 börjar självbekännelserna djupna och stegra läsarens intresse för det tilltagande mysteriet. Denna sonett är särskilt intressant för vår forskning, då den av allt att döma utesluter William Stanley som kandidat. Här börjar nämligen diktarens ställning framstå som tämligen klar: Han är en man helt utan position, utan titlar, utan offentlig respekt och tar villigt avstånd från allt sådant, ej med förakt utan snarare med ett slags vemod, som om han var medveten om att han var utesluten från alla sådana möjligheter i livet.

I sonett 29 går han längre och bekänner sig vara i onåd hos Försynen och gråter i självömkan över sitt tillstånd av fredlöshet.

I sonett 50 går han i exil. Just exil-temat är aktningsvärt ofta förekommande i Shakespearediktningen och kanske det tyngsta av alla argument för Marlowe.

Exiltemat framträder redan i den tidiga komedin "Två ungherrar från Verona" och dominerar även komedierna "Som ni behagar", "En vintersaga" och "Stormen" och går igen i de flesta av tragedierna. Exilen upplevs alltid som ett smärtsamt och hopplöst lidande. Längst drivs exilproblematiken i "Kung Lear", där ju huvudpersonen drivs till den högsta graden av vansinne av att hans egna driver honom i exil. Varken Shakespeare eller Stanley upplevde någonsin att bli drivna i exil.

I flera sonetter tänker han på sig själv som död, exempelvis 71 och 72, men i 73 har vi ett sällsynt avslöjande indicium. Det enda kända porträttet av Marlowe i Corpus Christi College i Cambridge omges av texten "*Quod nutrit me destruit*", ("Det som när mig förtär mig",) vilket den avporträtterade själv ville att skulle stå på tavlan, som ett slags personligt valspråk. Det målades 1585 då Marlowe var 21 år gammal. Just dessa ord återkommer ständigt i Shakespeares diktning i varierade former. Den mest utförliga är i sonett 73:

"I mig du ser den glöden från en sådan eld
som ligger som på askan av sin ungdom,
som på just den dödsbädd varpå han förgås,
förtärd av det som var hans näring."

Att vare sig Shakespeare eller Stanley så exakt och kanske omedvetet skulle direkt kopiera och apa efter Marlowe i så ytterst personliga, innerliga och självutgjutande dikter som sonetterna är, som helt igenom bara andas ärlighet, förefaller den högsta tänkbara graden av osannolikhet. Man kan stjäla av andra, men man kan inte kopiera en annans ande och utge den för sin egen. Här är det samma ande som talar som formulerade signaturen på porträttet.

I sonett 74 går han ännu längre i reflektionen över sig själv som död:

"Så du har blott förlorat livets avfall,
maskars föda av min döda kropp,
den fega erövringen av en uslings kniv,
för låg för att förtjäna hågkomst."

Rader som dessa är helt obegripliga och oförklarliga om man inte sätter dem i samband med Marlowes iscensatta död. Även i sonett 112 talar han om att han brännmärkts av en "vulgär skandal".

I sonett 125 säger han rent ut:

"Försvinn, angivarusling! En sann själ
står minst i din kontroll när han anklagas mest."

Denna sonett är en av de klarast självbiografiska, där han även förklarar sig vara "fattig men fri". Ej heller det går ihop med vare sig Stanley eller Shakespeare.

I sonett 127 kommer den mörka damen in i handlingen med förödande passioner som resultat (sonett 129), det mest typiska av alla Marlowe-syndrom: den platoniska kärleken är perfekt, men den sexuella kärleken enbart förödande.

Detta är bara ett försök att åskådliggöra toppen av isberget. 90% av sonetternas innehåll förblir hopplost dunkelt och oförklarligt även med Marlowes fall som vägledning. Emellertid kvarstår det faktum, att med både Shakespeare och Stanley som vägledning kan ännu mindre av sonetterna begripas och förklaras.

Det är även troligt att Christopher Marlowe var inblandad, om inte rentav mest ansvarig, för den stora "Martin Marprelate"-kontroversen. Detta var ett märkligt pamflettkrig under 1580-talet som utgick från Canterbury, Marlowes hemstad, och som var en regelrätt ideologisk kamp mellan kyrkan och puritanerna. De sju pamfletterna författade av pseudonymen "Martin Marprelate" har gått till historien som 1500-talets största pamflettkrig i England. Redan då framstod puritanerna som ett betänkligt revolutionärt och farligt subversivt släkte, och de blev ju sedan något av hela den elisabetanska erans Nemesis. Teaterns store beskyddare William Stanley dog precis när inbördeskriget startade 1642, och det var puritanerna som sedan brände och förstörde hela hans bibliotek jämte slott och hem, där det är möjligt att alla de Shakespeareska originalmanuskripten var förvarade. Samtidigt som han dog stängde alla teatrarna i hela England för att inte öppna igen förrän efter att puritanerna rasat färdigt 18 år senare. Namnet "Martin Marprelate" ger direkt associationer till prästen "Oliver Martext" i "*Som ni behagar*", den ytterst misstänkta och malplacerade figuren vars förekomst bara kan förklaras som en av Marlowes yttringar av att han fortfarande lever och är Marlowe.

Vi nämnde exil-temat i så många av Shakespearepjäserna. Nästan alla Europas största författare har skapat sina verk i exil, börjandes från Dante, som ju drevs i exil från Florens och skrev merparten av sin Komedi i landsflykt. Victor Hugo skrev sina tre oöverträffade romaner "*Samhällets olycksbarn*", "*Havets arbetare*" och "*Den skrattande mannen*" i exil från Frankrike på ön Guernsey i Engelska Kanalen. Dostojevskij fick inte bo i huvudstaden St. Petersburg och skrev "*Idioten*" och "*Onda andar*" i Tyskland. Ibsen skrev sina flesta pjäser i frivillig exil i Rom. Stefan Zweig skrev alla sina största verk efter exilen från Österrike 1934. Redan Ovidius, som tvingades i exil från Rom, använde sin diktkonst som ett slags terapi för att bearbeta sin gränslösa förtvivlan i ex. "*Tristia*". Mycket talar för att Marlowe i sin av nöden påtvingade exil från England desto starkare motiverades till att skapa desto sublimare mästerverk för att bekämpa sin yttersta ensamhets förtvivlan. Mycket i sonetterna talar för att kärleken i dem är telepatisk.

Ekon av Marlowe förekommer inte bara hos Oscar Wilde. Keats och Shelley drevs också i exil från England av olika omständigheter, skrev sina mästerverk och dog i denna exil. Av alla poeter i England efter Shakespeare är dessa två de som mest närmast sig den Shakespeareska andan och diktkvalitén.

Genom sitt öde skulle Marlowe hamna i samma kategori som Beethoven, som genom sin dövhet erhöll det grymmaste tänkbara öde för sin yrkesverksamhet, och Dostojevskij, som dömdes till döden och fick sitt liv förstört genom sina politiska ställningstaganden i sitt författarskap. De sista Shakespearedramerna har ofta jämförts med Beethovens sista verk. Alla dessa tre, Marlowe, Beethoven och Dostojevskij, tvingades genom sina öden till en extra ansträngning och en djupare för att ej säga maximal koncentration på sitt arbete, som aldrig kom lyckligare lottade konstnärer till del.

Debatten fortsätter.

(Vår Shakesparedebatt inleddes sommaren '96 och har huvudsakligen förekommit i nr 48-51, 59-62 och 67-70.)

Beethovens sonater, del 9 : Waldsteinsonaten.

Waldsteinsonaten är skriven under hans enda riktigt lyckliga period, samma period som även såg Rasumovskijkvartetterna, Kreutzer-sonaten och den tredje Eroica-symfonin, den av sina symfonier han själv satte högst. Under första framförandet av Kreutzer-sonaten med honom själv vid pianot kunde han bli så förtjust av ren musikalisk lycka, att han under konsertframförandet mellan variationerna gick fram och omfamnade och kysste sin violinist av ren spontan förtjusning och glädje.

Mitt i denna period, samtidigt med Eroica-symfonin, ligger Waldsteinsonaten. Ett unikt förhållande är förknippat med denna sonat. Beethoven kompromissade aldrig med sin musik. Han fick ofta kritik: "Det är ju omöjligt att spela," "Det här stycket är för långt," "Eroicasymfonin är ju alldeles outhärdligt bullersam och långtråkig," och en violinist blev så arg på Kreutzer-sonaten att han stampade på den (med foten), men Beethoven lyssnade aldrig på det örat, utom i ett undantagsfall : Waldsteinsonaten.

När Beethoven framförde den första gången tyckte någon att den var för lång och att Beethoven borde korta ner den. Vid det tillfället var Beethoven så sällsynt gynnsamt stämd mot sina åhörare att han faktiskt för första och enda gången i sitt liv beskar ett av sina verk: Han avlägsnade hela den andra satsen. I stället improviserade han en kortare övergång till den tredje satsen, och i den formen har sedan Waldsteinsonaten alltid framförts.

Den avlägsnade andra satsen är det stycke som är känt under namnet "*Andante FAVORI*". Det spelas ofta men alltid lösryckt ur sitt sammanhang - Waldsteinsonaten. Ytterst få pianister har vågat sig på försöket att förlänga Waldsteinsonaten till dess ursprungliga omfång igen. Världens kanske mest ansedda pianist idag, Alfred Brendel, avråder direkt från försöket.

Emellertid finns det vissa djärva självsvåldiga solister i musikhistorien för vilka ingenting var heligt. En av dessa var *Ferruccio Busoni*, pianist och kompositör, en av Sibelius bästa vänner. Han drog sig inte för någonting. Han tolkade all musik efter sitt eget huvud. Beträffande Waldsteinsonaten tyckte han att den påklustrade mellansatsövergången var oacceptabel och skrotade den helt. Han vågade faktiskt sätta in *Andante FAVORI* igen, men då fattades det ändå något före den sista satsen. En dag löste han problemet. För att ordna en extra raffinerad övergång från *Andante FAVORIS* F-dur till sista satsens C-dur satte han in den långsamma satsen "*Adagio con espressione*" i A-dur från "*Sonata quasi una fantasia*" opus 27 nr 1, och direkt därpå mellanspelet i E-dur "*Tempo I*" för att avsluta dess kadens i ett enkelt G-dur-ackord (bara tre toner: lilla G, D och stora H) och sedan med det fermaterade tvåstrukna G triumferande inleda Waldsteinsonatens sista sats.

Naturligtvis var detta ett brott mot alla regler, men Beethoven själv älskade sådant. Busoni vågade aldrig demonstrera sitt fasliga helgerån offentligt, men

somliga medgav att effekten var slående och att resultatet faktiskt gjorde att *Andante Favori* platsade i Waldsteinsonaten.

Vanligen spelas *Andante Favori* för långsamt, tempobeteckningen är "*Grazioso con moto*", alltså "graciöst med fart", men satsen är tekniskt svår, vilket man i konsertsammanhang tyvärr måste ta hänsyn till.

Om man vågar följa Busonis rekommendation är det dock viktigt att *Andante Favori* inte blir en tempomässig svacka efter den underbart briljanta första satsen. Man kan sedan, om man vågar, ta ner tempot i "*Adagio con espressione*", men inte för mycket där heller, för att sedan återuppta topphastighet i sista satsen, kanske den mest briljanta pianosonatsats som någonsin skrivits, - Wilhelm Kempff kallar den homerisk, - den är ett rondo som börjar försynt för att utveckla sig lika titaniskt som Eroica-symfonin för att slutligen utmynna i ett jublande prestissimo, med den effekten att sonatsatsen liksom hela tiden avancerar till en högre växel, för att slutligen multiplicera sig själv i kubik och spränga alla begränsningar för ett skapande hjärtas rent musikaliska glädje.

Sonaten är kanske den yppersta av alla sonater - om man inkluderar *Andante Favori* i rätt tempo. Och medge att Busonis kryddförslag är vassare än den fadda kompromissen "*Introduzione - Adagio molto*":s artificiella brasklapp.

Det har med fog frågats hur vi har kommit över uppgifterna om Busonis version av Waldsteinsonaten, då denna uppgift inte finns lättillgänglig i Busonis efterlämnade musikteoretiska arbeten. Historien om denna uppgift är en historia för sig.

Min gamle vän i Grasse, Provence, René Drouault, 1903-1993, var i sin ungdom en lovande pianist och hade en kort tid Ferruccio Busoni som tillfällig lärare. Tipset om Waldsteinsonaten fick jag av René Drouault, som fått det från Busonis egen mun. Busoni hade många djärva idéer och förslag om hur redan färdig musik skulle förbättras, och många av dessa ibland riktigt intressanta idéer fick tyvärr inte utrymme i Busonis ganska voluminösa litterära arbeten om musik.

Behörigt påpekande av det otillständiga i att använda brottstycken ur en annan Beethovensonat till att retuschera Waldsteinsonaten kan besvaras med, att Busonis formel faktiskt lyfter fram ett underbart stycke musik av Beethoven mer till sin rätt som en extra mellansats i Waldsteinsonaten än vad som ges det i sonat nr 13, där det begravs i briljanta fugaton.

Därmed bör det även framhållas att Busoni var en direkt fortsättare av den kombinerade litterära-musikaliska traditionen som inletts redan med Berlioz, Schumann och Wagner.

Det föreligger ett spuriöst postumt pianostycke av Beethoven kallat "Farväl till pianot" med undertiteln "tonsättarens sista komposition". Med fullgoda skäl har detta stycke betvivlats vara äkta, då man saknar mycket av Beethoven i det. Stycket är naivt och sentimentalt på gränsen till sötsliskighet, och det saknar fullkomligt Beethovens koncentrerade mästerskap. Endast om man jämför detta banala substykke med två andra av mästarens kompositioner framgår det att stycket ändå kan vara äkta. Det ena är de utkast som Beethoven gjorde till en tionde symfoni, som sedermera har rekonstruerats och till och med spelats in på skiva och CD i form av ett kvartslångt orkesterstycke av tvivelaktig kvalitet, men i denna förmenta tionde

symfoni finns just de brister och banaliteter som även utmärker Beethovens "Farväl till pianot". Det andra stycke som faktiskt indikerar den sista bagatellens autenticitet är det 25 år tidigare "*Andante Favori*", först komponerat som andra sats till Waldsteinsonaten.

Faktum är att det centrala temat i "Farväl till pianot" är en obetydlig variation av det andra temat i "*Andante Favori*". Även i denna andantesats framstår detta andra tema som tämligen banalt och sekundärt i jämförelse med det riktiga, men i "Farväl till pianot" synes Beethoven ha velat ge detta gamla tema en andra chans genom att ge det en annan mera innerlig modulation, som strävar mera uppåt. Jämförelsen mellan detta nästan identiska tema i "*Andante Favori*" och "Farväl till pianot" tyder faktiskt på att Beethoven ändå är kompositören till detta sentimentala, banala stycke, som ofta blivit gamla pianofröknars och gamla ungmö-dilettanters älsklingsstycke och signaturmelodi, som trots allt åtminstone är bättre än "Jungfruns bön".

Dessa tre artiklar har tidigare förekommit i Fritänkaren nummer 32-34 (våren '95). Det är första gången någonsin vi har repriserat tidigare Fritänkarartiklar. I nästa nummer tar vi upp den 22-a sonaten jämte *Appassionatan*.

Om melodins huvudroll i musiken.

"Melodin är musikens hjärtenerv. Det musikteoretiska hantverket med kontrapunkt kan varje musiksnickare lära. Men de geniala melodierna är inspirationens verk och icke var mans sak.

Det behövs en musikkonstens förnyare, som låter harmonins toner sväva kring underbara melodier i tvångslösa former, som låter melodin få intaga sin plats i de stora verken, som låter melodin få fylla den centrala uppgift som tillkommer den. Melodin i sin orkestrala infattning betecknar, när den står som högst, också höjdpunkten av musikalisk konst. Orkestreringstekniken gör starkaste intrycket, när ett visst slags instrument får tydligt framhäva melodin, under det att övriga instrument följa egna tongångar ägnade att likt ett fint ciseleringsarbete väva ett kongenialt klangmönster kring monogrammet."

Henri T. Laurency

P.S. Enligt Laurencys musiksyn borde *Tjajkovskij* vara den idealiska musikmästaren, som genomgående i hela sitt liv använde sig av ungefär just ovanstående musikformel.

Filmer.

Periodens mest minnesvärda film var en sann historia från kriget om grekiska judar i Thessaloniki som deporterades till Auschwitz. Familjen utgjordes av föräldrarna och två bröder plus deras fästmöer. Den ena av bröderna gifte sig dagen före deportationen. Modern blev omedelbart skild från familjen och gasad, den gifte brodern utsågs en dag till specialarbetet att gå och hiva dagens avrättade in i

ugnarna, han vägrade göra det tillsammans med alla i hela sitt lag, som alla var grekiska judar från Thessaloniki, varpå de alla avrättades. Ganska snart blev även fadern skild från den enda kvarvarande sonen, spelad av Willem Dafoe, en av dagens bästa skådespelare. Han klarade sig genom att han kunde boxas. Han blev utsedd till tyskarnas prisboxare, och för varje match han vann fick han livet som belöning - fram till nästa match. Han beskyddades så länge han vann genom att officerarna vann stora vad på honom. Han överlevde hela kriget, fann efter befrielsen åter sin fästmö, och de kunde tillsammans starta ett nytt liv med en stor familj i Israel. De lever ännu idag.

Sådana filmer är särskilt värdefulla genom deras fullständigt äkta inblickar bakom kulisserna. Man fick se och uppleva vad det var för människor som skötte hanteringen i Auschwitz och hur de gick sin egen hopplösa undergång till mötes genom sin fullständigt självdestruktiva självförnedring i våldets tjänst. Det var ingen spelfilm. Det var en skakande dokumentär. Den hette "*Triumph of the Spirit*" och är den bästa tänkbara lektion i överlevandets konst man kan få.

Annars har det varit klenk med sevärd film. Den gamla klassikern "*Begravning i Berlin*" med Michael Caine som den torre spionen Harry Palmer med sina tjocka glasögon stod sig som vanligt i sin praktfullt ironiska humor: Det är en av de ytterst få spionhistorier i vilken Öst lyckas lura Väst. En rysk general vill hoppa av från Berlin, Harry Palmer får uppdraget, generalen skall smugglas ut från Öst-Berlin i en likkista, den bäste flyktarrangören i Väst-Berlin anlitas, allt klaffar perfekt, men när likkistan öppnas i västsektorn innehåller den i stället för generalen den bäste flyktarrangören i Väst-Berlin, som hjälpt massor av östtyskar fly till väst. Generalen skrattar. Han har fått sin hämnd. Men detta är bara en del av den praktfulla historien, som också handlar om Israel.

Filmatiseringen av Norman Mailers "*Bödelns sång*" med Tommy Lee Jones i huvudrollen som den dödsdömda mördaren Gary Gilmore i Utah, som insisterade på sin egen dödsdom och i praktiken återinförde dödsstraffet i USA efter tio års uppehåll, var sevärd genom att den var så ytterst väl gjord med en av Tommy Lee Jones största insatser som skådespelare, väl balanserad av den lika suveräna Rosanna Arquette, flickan för vars skull han förstör sina möjligheter för att han inte kan få henne.

Slutligen hade vi en ovanlig filmatisering av en av thrillerparet Boileau-Narcejacs bästa historier, den om mannen som med sin älskarinna mördar sin fru varpå frun tycks börja gå igen. Men här var det ombytta roller: offret var en vedervärdig läkare, som hans fru med en väninnas övertalning och hjälp då mördade med katastrofalt resultat för faktiskt alla inblandade. En läskig historia väl extra kryddad med många upptrissande ingredienser inklusive voodoo, som bara förhöjde soppans raffinerade smak. Den hette "*House of Secrets*" eller "*Conspiracy of Terror*" - båda titlarna var helt befogade, regisserad av Mimi Leder 1993.

En annan praktfull tillställning var Vincent Price som "*Den vedervärdige doktor Phibes*" om den galne doktorn som har en stor sjukhuspersonal att hämnas på efter att den misslyckats med att rädda livet på hans hustru, varför han planerar och utför de mest utstuderat infernaliska mord på dem alla medan han hämtar inspiration som diabolisk orgelvirtuos - svart humor när den är som praktfullast.

Kulturkalender, september 1998.

- 1 : 75 år sedan den stora jordbävningen i Japan, som dödade 300,000 människor.
2 : 25 år sedan John Ruel Tolkien dog.
- 75 år sedan Irland höll sina första fria val.
3 : 50-årsminnet av Eduard Benes, demokratiskt vald president av Tjeckoslovakien.
5 : Ludvig XIV 360 år.
7 : Peter Lawford 75 år.
8 : Jean-Louis Barrault 125 år.
9 : Leo Tolstoj 170 år.
- Max Reinhardt 125 år.
- Cesare Pavese 90 år.
- 50 år sedan Nordkoreas självständighet.
11 : 50 år sedan Mohammed Ali Jinnah dog, mannen som delade Indien.
15 : Kejsar Trajanus 1945 år.
- Carl XVI Gustaf 25 år på tronen.
17 : 50-årsminnet av Folke Bernadotte.
18 : Bob Dylan 65 år.
19 : Jeremy Irons 50 år.
20 : Upton Sinclair 120 år.
- 740 år sedan invigningen av katedralen i Salisbury.
23 : Kejsar Augustus fyller 2060 år.
26 : *George Gershwin 100 år.*
28 : Michelangelo Caravaggio 425 år.
- Marcello Mastroianni skulle ha fyllt 75.
- 20 år sedan påven Johannes Paulus I hittades död efter 33 dagar som påve.
29 : Lord Nelson 240 år.
- Tintoretto 480 år.
- Greer Garson 90 år.
30 : 60 år sedan Neville Chamberlain kom hem från München med "fred i vår tid".

Europeisk turné, del 6.

"Finns det ingenting mer du kan avrätta, när du ändå håller på?" provocerade jag doktor Sandy i Konstantinopel.

Han skrattade till. "Gärna det! Vad önskas? Vilka auktoriteter står högst efter de religiösa? Politikerna hör till kloakpatrasket. Men vad sägs om de stora fuskfilosoferna?"

"Ja, men filosofin står väl ändå högre än religionen?"

"Du har rätt så till vida, att de mest religiösa och de klokaste religionsstiftarna står över all kritik. Både Buddha och Jesus är oantastliga som filosofer, och det enda som befläcker dem är religionen. Men det finns andra. Zarathustra, till exempel, var ingen filosof utan bara en oresonlig fanatiker, och alla de judiska profeterna skall vi inte tala om - bigotter allihop och värre än puritaner. Priset togs dock av Muhammed. Mot honom var Zarathustra en helig fredsduva. Muhammed förstörde

definitivt religionens helighet med att instifta en världsreligion som förespråkade krig och våld och kvinnoförtryck. Han borde för detta ha blivit världshistoriens mest kriminaliserade person, då han faktiskt skapade en våldsreligion i Guds namn. Det är inget fel i att tro på Gud, men att utnyttja tron på Gud till att etablera en våldsmakt är värre än någon vanlig diktatur. Han var en så misslyckad tänkare att han inte ens kunde filosofera. De enda riktiga filosoferna fanns bara i Grekland."

"Så dem kan du respektera?"

"Inte Sokrates. Han var en sofist. Platon använde hans namn bara för att legitimera sina egna dubiösa läror, medan Xenofon var en realist som skildrade Sokrates som han var: en elak kverulant som ville förstöra det grekiska samhället och som försökte göra det genom att underminera den attiska moralen. Det var därför som athenarna såg sig nödsakade att tysta honom för gott. Han sårade deras känslor och med avsikt. Det var en ful gubbe ("*a dirty old man*"). Nej, den verkligt oantastlige filosofen, den kanske störste filosofen i historien, var Pythagoras. Han var så klok, att han inte lämnade ett enda skrivet ord efter sig. Sokrates var så dum att han lät Platon skriva en massa nonsens om honom som han aldrig hade sagt, men så dum var inte Pythagoras. Pythagoras, Platon, Aristoteles och kanske Epikuros - där har du de yppersta grekiska filosoferna. Epikuros var också så klok att inte ett ord av honom har överlevt honom. Alla senare filosofer i historien har begått det fatala misstaget att lämna alla dumheter de har sagt i skriven form efter sig, så att folk efter deras död kunnat läsa i svart på vitt vilka gaggiga idioter de alla var - utan ett enda undantag."

"Så du avrättar alla filosofer efter Epikuros?"

"Skoningslöst. Allt nonsens de lämnat skrivet efter sig har bidragit till att dra kronisk vanära över filosofin, och mera och värre så för varje ny filosof i varje nytt århundrade. Filosofi betyder "kärlek till visdomen", men alla dessa fuskfilosofer efter den grekiska filosofins fullkomning har inte älskat visdomen. De har använt filosofin som verktyg till att påtvinga mänskligheten sina egoistiska läror, från kyrkofäderna med Augustinus som den värsta humbugen av alla till den våldspredikande galningen Karl Marx."

"Så hela kyrkohistorien med dess högskolastik och djupa asketiska tänkare är bara humbug?"

"Ja, i princip. Det finns inte en enda oas i den öknen förrän Dante bryter ut ordet ur filosofin och omvandlar det till litteratur och poesi. Men hela den kyrkliga dogmatiska högskolastiska slaggen finns kvar till och med hos Dante."

"Men det fanns andra filosofer som gick längre, till exempel Giordano Bruno."

"Där sade du något. Den mannen är värd all respekt för alla tider och mer än någon annan filosof från den tiden, för han dog som martyr för tankens frihet. Där har du faktiskt ett lysande undantag från regeln att all modern filosofi är smörja. Han hade en viktig mening med sin filosofi i motsats till alla andra."

"Och sedan har vi upplysningsfilosoferna, som började med Francis Bacon och Spinoza..."

"Francis Bacon är inte ointressant, men han var en nybörjare och diletterant. Han tänkte klart men kom inte särskilt långt. Spinoza var den första moderna flummaren. Han tänkte och spekulerade i all oändlighet men kom aldrig fram till någonting. Då kom Descartes åtminstone fram till att han själv onekligen existerade. Det är inte alla som kommer så långt. Han dog för resten i ditt land Sverige. Han upphörde där att

existera, men hans filosofi existerar fortfarande och klarar sig i viss mån och kan rentav vara undervärderad."

"Hobbes och Locke?"

"Med Hobbes börjar dessa hopplösa träkmånsar till pedanter, som använde filosofins namn till att etablera sin egen självgodhet. Leibniz var en annan sådan, som inleder raden av odrägliga tankedigra tyskar, som konsekvent bara gick *from bad to worse* för att kulminera med de kompletta galningarna Karl Marx och Nietzsche."

"Inte så snabbt. Där emellan har vi de franska upplysningsfilosoferna."

"Voltaire har min fullaste beundran. Han ställde ordet i toleransens tjänst och det på ett ytterst heroiskt och beundransvärt sätt. Han utgav sig aldrig för att vara filosof. Han var författare rent och slätt och föredrog helst att vara dramatiker. Men han var den enda riktiga av upplysningsfilosoferna. Alla de andra - Rousseau, Montesquieu, Diderot och allt vad de heter - kommer i skuggan av honom. Rousseau var tyvärr den som åter fick den positiva och konstruktiva renässansfilosofin på fall genom att förnedra och vanära den och det fastän han var en klok man. Han visste vad han tänkte, men han tänkte destruktivt."

"Men hörde inte Lessing även till upplysningsfilosoferna?"

"Absolut, och där har vi en annan positiv sida av den filosofin. Men han var diktare. Han gällde aldrig för att vara filosof, och Schiller och Goethe följde hans spår med den äran. De var aldrig dikterande filosofer. De ville bara vara diktare."

"Nå, Schopenhauer?"

"Schopenhauer är undantaget i den stora röran av tysk-romantisk gallimatias. Schopenhauer måste man ta på allvar, för han var den ende realisten av dem alla."

"Du har inte sagt något om John Locke."

"En gaggig pladdrare, som begick misstaget att ta sig själv på allvar, som alla så kallade filosofer."

"Kant?"

"Den värsta vilsegångaren av alla."

"Hegel?"

"En populistisk däre, som vinnlade sig om att göra alla världens värsta dårar till sina lärjungar."

"Rudolf Steiner?"

"Här kommer vi in på ett annat område, nämligen den teosofiska oredan. Steiner började som teosof men blev fockad ur sällskapet, så han kallade sin kristna teosofi för antroposofi i stället. Han var en stor fantast med många kloka idéer och kanske den enda vettiga 1800-talsfilosofen."

"De andra teosoferna?"

"Låt mig få nöjet att avrätta dem alla. Madame Blavatsky var en blåstrumpa med en alldeles oförskämt överlägsen kroppslig fysik, som gjorde att hon trodde att hon kunde begå vilka grader av hybris som helst och komma undan med det utan att någon skulle opponera sig. Men vettigt folk opponerade sig. De vågade undra hur hon kunde komma med så många obevisbara påståenden utan en enda källhänvisning. Hon grep allt ur luften och ansåg att allt vad hon tänkte och påstod måste vara sant och ofelbart bara emedan det var just hon som uppfann det. Hennes efterträdare Annie Besant var av samma sort - en intolerant fanatisk dogmatiker utan någon distans och utan någon dualism eller rum i sitt hjärta för dialektik och

alternativ och andra människors konstruktiva synpunkter. Bevare oss väl för sådana storhetsvansinniga och överemanciperade fruntimmer!"

"Tycker du bättre om Bertrand Russell?"

"En pratmakare. Nå, för all del, han var förnuftig ibland och kom med ibland viktiga inlägg i debatten. Och han var åtminstone sympatisk. Det kan man inte påstå om många filosofer. I viss mån har han lyckats med den berömliga uppgiften att återupprätta filosofins namn ur det träsk av vanära som alla imbecilla fuskfilosofer under seklernas lopp har dränkt den i. Jag antar att man kan säga att han är OK. Han hör till de 5-10% av filosofin som kan anses som inte helt absurd."

"Nå, musiken då? Känner du för att avrätta den också?"

"Inte helt."

Vi fortsätter samtalen med doktor Sandy i nästa nummer.

Den rysliga resan till Ryssland - en rysare del 2.

Bussresan gick smärtfritt så långt som till Jönköping. Där måste vi byta buss och flytta om bagage till en annan dansk buss som kom från Malmö. Därmed var det slut med bekvämligheten, ty denna nya röd-gula buss var fullproppad, och där gällde mer eller mindre armbågens lag.

Vår reseledare var naturligtvis dansk och talade följaktligen flytande danska. Problemet var bara det, att hans danska var till och med mindre artikulerad än vad danska i allmänhet är, varför det var näst intill fullkomligt omöjligt att förstå något av vad han sade i den öronbedövande mikrofonen. Till detta kom att han var svag för att hålla timslånga föredrag. Han var den typen, som tycker om att utbreda sig i det oändliga över ingenting alls och som använder så många ord som möjligt för att säga så litet som möjligt. Resultatet blev att all min läsning under bussresan fullkomligt ruinerades då han ideligen skulle komma med nya viktiga intetsägande improvisationer i högtalarna med sin ständiga heta potatis i munnen, och så fort han vart tyst var det Nils som ville tala om någonting ännu viktigare för mig. Den danske obegriplige reseledaren och Nils formligen tävlade om att låta mig få läsa så litet som möjligt.

Vi kom dock i tid till färjan från Värtahamnen till Åbo klockan 9 efter åtta timmar i buss under danskens och Nils ideliga munväder, varefter alla var vrålhungriga. Nils och jag tog ett fullt smörgåsbord, men maten var inte bra. Vad som var fel med den blev vi inte kloka på, men både jag fick kväljningar under middagens gång och Nils efteråt. Han till och med kräktes en aning. Vinet ingick inte i priset, och jag misstänkte därför vinet, som hade en alltför tydlig bismak. Det var australiensiskt rödvin och kostade 140 kronor för en liter.

Det var underbart att rulla ut igen i Åbo efter en frånvaro på 19 år. Den gamla huvudstaden var sig lik och badade i generösaste och vänligaste solsken. Vi rullade upp förbi Slottet längs hela Slottsgatan förbi Domkyrkan och styrde sedan rakt österut. Det var 16 mil till Helsingfors, som vi inte såg röken av, då vi följde autostradan norr om Finlands metropol och även passerade långt norr om Borgå och

Lovisa. Den första stad vi såg efter Åbo var faktiskt Fredrikshamn, som vi bara rullade igenom för att fortsätta rätt ut i Ingenmansland.

Autostradan hade upphört för länge sedan, och vildmarken blev påtaglig då de mänskliga boningarna blev allt färre och fattigare. Slutligen tog vägen slut efter Vaalimaa då man ställdes inför den ryska gränsen.

Där tillråddes man att hamstra inför försvinnandet in i Ryssland. Där fanns en väldig tax-free-butik med kafé och allt, så man kunde verkligen ladda upp. "Tax free" heter på ryska ТАКC ФПН vilket för många av de danska turisterna var det första ryska ord de fick lära sig i livet. Av ren entusiasm över att åter komma in i Ryssland spillde Nils ut sitt öl över mina fötter och sandaler, så att jag fick sitta klafsande i öl resten av resan med Nils uppladdande även med reseledarens frikostigt erbjudna "Gammeldansk" och andra medhavda drycker, vilka spilldes frikostigt ut även de då och då med jämna mellanrum i lämpliga pauser mellan reseledarens ständigt återkommande vidlyftiga nonsensföredrag i högtalarna på renaste danska men med den obotliga heta potatisen i munnen, som han aldrig blev av med hur mycket han än höll låda. Emellertid passerades ryska gränsen smärtfritt utan reprimander och lögndetektorer, och Nils kunde äntligen börja prata ryska på allvar.

För honom var det som att komma hem. Fyra gånger hade han tidigare varit i Leningrad 1981, 82, 83 och 89, och nu fick han för första gången besöka Sankt Petersburg. Det var en oerhörd upplevelse för honom efter nio års skilsmässa från staden, som var lika mycket en hemstad för honom som Göteborg.

Reseledaren maximerade nu sina föredrag till konsekvent non-stop och drog hela den ryska historien inklusive alla turerna omkring Gorbatjov och Jeltsin. Det hade varit mycket intressant om han kunnat göra sig det minsta begriplig och om man inte redan visste allt förut. Nils var esomoftast av avvikande mening från reseledaren och spädde på med öl och vodka och Gammeldansk och började hålla egna föredrag i konkurrens med danskens, så att denne måste komma baköver och be Nils att inte prata så mycket.

Vi rullade igenom Viborg, som ryssarna helt hade låtit förfalla under 40 år som en för dem helt ointressant avlägsen provinsstad som de erövrat och behållit på Stalins order. Först nu hade de börjat sköta om den igen och inlett en långsam restaurering till vad staden en gång hade varit som Finlands andra stad fram till 1939. Den har ett underbart vackert läge mitt i viken med Viborgs Slott från medeltiden som en klenod i klass med Olofsborgs Slott vid Saimen, som ju numera är känd som Finlands mest namnkunniga operascen.

Ett välkommet avbrott i den monotona bussresan erbjöds sedan vid en allmän kaffepaus vid en rysk camping mitt på Karelska Näset. På denna ryska camping fanns inte ett bord, inte en bänk och inte en papperskorg. Hela vägen från ryska gränsen hade tontals av skräp, plastpåsar, mjölkpaket och annat avfall slängts precis hur som helst överallt. Ingenting var mera uppenbart så fort man kom in i Ryssland, än att Ryssland saknade ett Miljöparti.

Vid denna camping dök en rysk personbil upp som öppnade bakluckan och baren. Till salu var alla tänkbara sorter av suspekt konjak, champagne, likörer och så kallade viner. Det mest iögonfallande vinet hette "*Chocolate Casanova Italiana*" och var alltså ett chokladvin som hette Casanova med två N. Försäljaren försäkrade mig

att vinet verkligen kom från Italien. Jag försökte inte närmare övertyga honom om att "chokladvin" måste om något vara en speciell rysk uppfinning.

Nils fick fylla på sitt konjaksförråd och fick till och med provsmaka den konjak han köpte. Han fann den för söt varför han fick en annan flaska, som när han drack den inne i bussen visade sig om möjligt vara ännu sötare. Man kunde nästan misstänka den för att vara näst intill chokladkonjak men hade dessutom bismaker av glukol och ammoniak. Jag föreslog för Nils att använda den till avloppsrengöring vid något lämpligt tillfälle. Just sådant kunde kanske till exempel behövas till vår kommande hotellklosett.

Medan Nils höll i gång med sin fyndade konjak och gjorde sig allt populärare bland danskarna som den glada dräng han var, höll reseledaren på med sina filibusterföredrag ständigt utan att ta ut potatisen ur munnen. Utom jag och Nils fanns det fyra andra svenskar och fyra mexikanare som inte förstod ett ord av allt han sade. I denna karnevalsstämning nådde vi Systerbäck, den gamla finländska gränsstaden mot Ryssland. Landet hade känts som Finland hela vägen eller rättare sagt som ockuperat land av ryssarna.

Men efter Systerbäck blev vägen vackrare, och snart kunde man skönja Nevan i glimtar mellan träden och den nu anryckande världsstaden, det ryska imperiets huvudstad när det mådde som bäst och stod som högst kulturellt. När jag fick syn på Peter Paul-kyrkans spira högt ovanför husen genomförs jag av en värmande hemkänsla. Kort därpå visade sig Uppståndelsekyrkan och Isakskatedralen, och så följde vi Nevan längs norra stranden ända ner till Alexander Nevskij-klostret och fram till Moskva, som vårt hotell hette.

Det låg mitt framför den kyrkogård där Dostojevskij, Tjajkovskij och alla de andra ligger och precis där Nevskij Prospekt börjar. Det var ett monstruöst fullt hotell från kommunisttiden, en sannskyldig mastodontturistbunker, men det var drägligt inuti. Middagen var spartansk och otillfredsställande, vattnet rann inte ut ur badkaret, brusfåtöljen höll på och brusade för evigt om man inte själv stack ner fingrarna i den stinkande klosettattenbehållaren och klämde fast gummiproppen, och Nils köpte extra snapsar och pratade med varenda ryss han kom åt. Äntligen var han befriad från den danska föredragshållaren och kunde obehindrat prata ryska!

I nästa nummer ägnar vi oss mest åt Dostojevskij.

Ödesresan, del 10.

Resan från Kathgodam till New Jaipalguri, resans största och viktigaste länk, lovade att bli en katastrof. Det var söndag kväll och avslutningen på Diwalihögtiden, och alla tåg var fulla. Det fanns inte plats för mig någonstans. Av alla kvällar att göra en lång tågresan genom Indien på hade jag råkat hamna på den allra sämsta tänkbara.

Och jag var inte ensam. I Kathgodam uppenbarade sig Steve, en ärrad veteran som levtt 21 år i Indien och mest uppe i bergen. Han såg ut som ett gammalt lejon, och 21 års erfarenheter av Indien kunde inte hjälpa honom denna fatala afton. Inte heller han hade lyckats få plats på något tåg ens till Delhi.

Han berättade att Indien drastiskt hade förändrats under de senaste två åren. Plötsligt hade vädret blivit helt oberäkneligt. Under sina första 19 år hade han lärt sig att exakt kunna förutse och bestämma vädret i förväg, men under de senaste två åren hade vädret urartat till kroniskt kaos, och i år påstod han att det hade regnat mest hela tiden. Han var mycket oroad av dessa omfattande väderleksförändringar.

Vi önskade varandra lycka till med våra olika hopplösa tåg och skildes i hopp om att någon gång få träffas igen.

Konduktören ombord kunde inte hjälpa mig. Hur han än pusslade kunde han inte få någon plats ledig åt mig. Han föreslog att jag skulle stiga av i Rampur och där ta ett annat tåg vidare till Lucknow. Jag följde med till Bareilly inriktad på att ta en buss vidare därifrån om jag inte fick något tåg.

Vi nådde Bareilly vid midnatt. Att där finna ett annat tåg österut var otänkbart. Hela stationen var översvämmad av strandade passagerare som inte fått plats på något tåg. Det var fyra kilometer till busstationen, och där fann jag en buss till Lucknow, men den bussresan blev ett helvete. Den var överfull och obekvämlig, folk trampade på varandra och på varandras bagage hela natten, och till råga på eländet blev det trafikpropp vid en bro klockan 4 på natten. I två timmar satt vi orörliga medan bussen ibland kom fram femtio meter för att sedan igen stå stilla i en halvtimme. Fram till Lucknow kom vi klockan 10 efter nio timmars resa under en kvalfull och sömnlös natt.

Lucknow är huvudstaden i Uttar Pradesh och ger ett nästan lika luxuöst intryck som Delhi - järnvägsstationen är storartad och praktfull med en helt datoriserad avdelning för platsreservation. Denna datorisering hjälpte emellertid inte mycket i dessa dagar då järnvägarna invaderades av hela Indiens befolkning. Jag stod en timme i kö medan kunderna framför expedierades i en hastighet av ungefär en kund var tionde minut. Efter denna plågsamma timmes väntan i intensiv hetta (då ställets takfläktar av någon anledning inte fungerade) fick expediten syn på min främmande nuna och informerade mig barmhärtigt nog om att jag stod i fel kö - det fanns en särskild lucka för utlänningar och journalister. I denna nya lucka gick det snabbare, ehuru resultatet inte blev bättre än det sämsta tänkbara. Allt var fullt. Min expedit prövade alla datorns möjligheter - turistquota, journalistquota, reservplatser, invalidplatser, avbeställningar, väntelistor - resultatet var och förblev noll. Min enda chans blev åter igen att vakta tåget så fort det kom in på plattformen och då genast lägga beslag på konduktören.

Trött och uppgiven satte jag mig på en stol som fanns till handa för knäckta klienter. Bredvid mig råkade det då sitta en ung man, och hur det nu var kom vi i samspråk. Även han var journalist och djupt engagerad i världens viktigaste problemfrågor - droger och aids - och hade precis avslutat en konferens i Delhi över ämnet "droger och lagen". Han blev entusiastisk över min person och beslöt genast att göra allt för att hjälpa mig.

Han kände till att det fanns bussar från Lucknow till Darjeeling. Vi undersökte saken, och visserligen gick det bussar, men man måste då byta buss två gånger på vägen, i Gorakhpur och i Bihar. En fransman som liksom jag hade blivit skinnflådd i platsreservationsavdelningen hade varit med om skräckbussresor från Kathmandu till Delhi (*super de luxe*, naturligtvis,) som tagit 60 timmar. Jag beslöt att hellre satsa på det osäkra tåget.

Jag och min indiske journalistvän hade en mycket angenäm lunch tillsammans och tog sedan igen oss i järnvägsstationens väntsal för första-klass-passagerare - han skulle själv till Delhi samma kväll. Hans biljett var i ordning, medan jag fortfarande bara hade min påvra och provisoriska andra-klass-biljett.

En halvtimme innan jag skulle försöka fånga mitt tåg försvann han på sina egna ärenden men lovade vara tillbaka i tid för att hjälpa mig på tåget. Gud vet vad han sedan råkade ut för, ty jag såg honom aldrig mera. Han bodde i Bhopal, platsen för världens mest berömda miljökatastrof och största giftskandal genom tiderna, då tiotusentals människor dog av ett utsläpp från en fabrik.

Mitt tåg var som väntat ett fullkomligt kaos. Jag blev genast utkörd av konduktören i AC-vagnarna och hänvisad till första klass. Vagnarna i första klass var redan överfulla, och det fanns bara plats i gångarna på golvet. Många utom jag var hänvisade till detta obekväma ställe, om de en gång ville resa första klass på det tåget.

Min nästa konduktör ville köra ut mig därifrån och hänvisade mig till sovavdelningarna i andra klass. Jag gjorde ett heroiskt försök att ta mig ut från tåget men misslyckades totalt med att ta mig in i den anvisade avdelningen i andra klass, då alla dessa vagnar mest liknade sprängda koffertar som gått sönder sedan de packats för fulla och man sedan begått misstaget att försöka stänga dem. Jag återvände omedelbart till mitt golv i första klass och hoppades slippa plågas av fler konduktörer.

Denna oförglömliga resa på samma villkor som packad boskap förgylldes emellertid av en 25-årig poet, som ockuperat utrymmet på golvet närmast mitt. Vi pratade litteratur och världspolitik hela natten. Jag visste inte, att den bengaliske diktaren och nobelpristagaren Rabindranath Tagore skrivit både Indiens och Bangla Deshs nationalsång. Det var mycket annat han berättade för mig om Indien med sin passionerade djupt engagerade röst, och sålunda fick jag idealisk underhållning och utbyte mest hela natten, hur dödstrött jag än var.

Att lyckas inta någon varaktig vilande ställning under dessa reseförhållanden var givetvis omöjligt. Lyckligtvis erbjöd min ryggsäck med alla dess böcker något stabilt som jag kunde sitta på, men böcker, hur ovärderligt och givande deras innehåll än må vara, är hårda att sitta på i längden. Den mest vilsamma ställningen visade sig till slut vara "fällkniven" - uppdragna ben med huvudet i armarna på knäna. Flera praktiserade denna ställning på det smutsiga golvet med givande resultat, men de flesta hinduerna tycktes föredra att strunta i smutsen och helt enkelt ligga direkt på golvet i mån av plats. Det säger sig självt att det är omöjligt att föreställa sig sådana scenarion i första-klass-vagnar i Sverige och inte ens i hela Europa. Ännu svårare blir det då att föreställa sig dessa tågs andra-klass-förhållanden i dessa dagar - alla de tusentals sprängda mänskliga koffertarna.

forts. i nästa nummer.

Angående Kashmir

Det blir ingen ordning i Kashmir förrän hela Kashmir återförenas och blir självständigt från både Indien och Pakistan. Betydande gräsrotsrörelser i Kashmir eftersträvar detta med fredliga medel och har i allmänhet folkets stöd. Det kan dock ta hur lång tid som helst innan detta ideal för Kashmir blir uppnått.

Under tiden förblir det inte helt ofarligt att resa i Kashmir. Det kan verka lugnt och riskfritt den ena dagen för att sedan plötsligt den följande dagen allt bedrägligt lugn exploderar i nya massakrer och bombdåd utan sans eller mening. Atombombsskrämseleffekterna i maj detta år har inte lett till avspänning eller minskad krigisk aktivitet utan snarare tvärtom. Man kan resa till Kashmir ända in i november, men vägarna till Ladakh stänger redan ganska tidigt i oktober. Bäst att resa till både Kashmir och Ladakh är i maj-juni före monsunen. Det finns en direkt färdväg till Ladakh från Dharamsala, om man vill undvika Kashmir, men dessa pass är bara öppna från maj till oktober före och efter monsunregnen.

Expedition Tibet maj '97, del 14.

26.5. Lyckligtvis slutade det snöa under natten, men man vaknade upp i ett Antarktiskt landskap. Vår vägvisare menade emellertid att vi kunde fortsätta. Han säger att detta väder inte alls är ovanligt för säsongen i Tibet. I maj är det ofta problem med snö, och på hösten är det vanligen problem med översvämningar. Däremot sade han inte att man också kan få problem med sand.

Vi färdades i några timmar i det Antarktiska landskapet tills vi kom ungefär till Samsang. Därefter försvann snön, vägarna blev åter omåttligt dammiga, och snart var landskapet ökendominerat. Allt oftare körde vi fast i sanden, och vid ett tillfälle måste vi med ledarjeepens hjälp dra vår lastbil ut ur en sandfälla. Det blev också allt svårare att finna vägen, då denna ibland hade sandat igen. Efter en dagsetapp på 9 timmar och 177 kilometer längs fullständigt omöjliga vägar slog vi slutligen läger vid Shuo. Det blåste då kraftigt, det åskade för tredje dagen i rad, och vi kunde se hur det snöade på de närmaste bergen. Vädret tycks plötsligt ha blivit mycket ostadigt, och i Himalayas extrema värld kan detta ha oöverskådliga konsekvenser. Vi har fått veta, att en 30-årig tibetansk man dog i dessa dagar vid Drolma La-passet bakom Kailas, och när vi lämnade Kailas i den värsta snöyran träffade vi en engelsk gruppleddare som med allt skäl var mycket orolig för sina kamrater som just då måste befinna sig mitt i det värsta ovädret under den svåraste delen av den stora Parikraman.

Den omkomne tibetanen hade varit helt normal, inte på något vis sjuk och bara 30 år gammal. Han hade helt enkelt tagit i för hårt, och hjärtat hade givit vika. Vår vägvisare menade, att det var på grund av detta som vädret därefter börjat gråta.

Vi visste inte då ännu, att vädret verkligen hade haft anledning att gråta, ty samtidigt gick sju personer under på Mount Everest i ett plötsligt stormväder, som sedan tydligt hållit i sig över hela Himalaya, både över Kailas, Mount Everest och över oss.

Hur det gick för det engelska sällskapet vid Kailas som ännu hade Drolma La kvar att bestiga när ovädret bröt ut kommer vi väl aldrig att få veta.

Ovädret lär sedan ha hållit på i tre dagar.

27.5. Färden gick österut längs med Brahmaputra genom ett överväldigande storslaget landskap, där man i söder kunde se hela det stora Himalayas alla gränsberg mot Nepal, och där man i norr följdes av det inte mindre vackra Trans-Himalaya. Det var som att plötsligt färdas omkring på Kenyas tropiska savannhöglätter med Kilimanjaro i närheten. Vi passerade Zhongba, som var rena spökstaden, då man nyligen hade flyttat hela staden till ett mer skyddat ställe norrut. I Tibet liksom i Öst-Turkestan (med Sven Hedins "vandrande" sjö Lop Nor) får man räkna med att allt ideligen förändras och kan förändras både drastiskt och plötsligt. Vår bästa karta skall gälla till 1996-98 men har påfallande oegentligheter att uppvisa, mest beroende på flyttade vägar, byar, sjöar och floder.

Vid Saga måste vi ta en färja över Brahmaputra. Denna färja var av stenåldersslag: den hängde fast vid en vajer över floden, som man måste staka och kränga färjan över med handkraft. Bestyret att få över tre Land Rovers och en lastbil på denna färja, som bara kunde ta två fordon åt gången, tog bara 1_ timme, fastän färjans överfart även var beroende av rätt vind. Bläste det medströms från väster var det omöjligt att manövrera färjan.

Vädret förblev ostadigt hela dagen. Trots att vi hade hela det stora Himalaya inom synfältet i timmar förblev Annapurna hela tiden bortskymt av moln, och på eftermiddagsfärden söder om Brahmaputra hade vi både regn och snö. Slutligen slog vi läger klockan 7 i hård och iskall blåst vid sjön Lodu Loney Tso. Vårt mål hade varit att nå fram till den större Paiku Tso, men folk var för trötta. Vi hade i alla fall kört 243 kilometer i tio timmar, och detta skulle vara vår resas tolfte och sista tältnatt.

forts. i nästa nummer.

Angående folkmord.

Ett folkmord är ett folkmord. Det kan aldrig förlåtas, och jakten på dess utövare får aldrig upphöra. Under och omkring det första världskriget utförde turkarna ett omfattande folkmord på minst 1,5 miljon armenier. Det var det första metodiskt planerade och genomförda folkmordet. Turkarna envisas ännu idag med att förneka det. Den officiella turkiska versionen är att det aldrig har ägt rum.

Hitler tog turkarnas folkmord på armenierna som föregångsexempel till sitt planerade folkmord på judarna. Detta folkmord på sex miljoner judar är århundradets enda folkmord som i någon mån gottgjorts genom att många huvudansvariga bestraffats och många överlevande fått kompensation.

Kinesernas folkmord på tibetanerna inleddes 1956. Under åren 1956-83 mördades 1,2 miljoner tibetaner, vilket var en femtedel av hela folket. Först 1959 kom folkmordet till omvärldens kännedom genom främst FN:s internationella juristkommissionens i Genève omfattande utredningar. Kina förnekade dock att något folkmord ägt rum och ännu mer att det alltjämt pågick. Detta folkmord kulminerade

under den kinesiska kulturrevolutionen 1966-76 medan hela västvärlden entusiastiskt höjde Kina till skyarna för dess moraliska föregångsexempel. Ingen försökte någonsin hejda detta folkmord, och de flesta blundade för det, särskilt president Nixon när han besökte Kina i början av 70-talet för att göra affärer. Folkmordet på tibetanerna förnekas av Kina ännu idag med samma rätt som turkarna förnekar sitt folkmord på armenierna.

Göteborg 29.8.1998